ΑΒΥΣΣΟΣ ΚΑΙ ΠΙΣΣΑ

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ.

ΑΝΑΡΜΟΣΤΟΣ ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀπροσδόκητος θὰ φανῇ πιθανὸν εἴς τινας ἡ ἐν τῷ ἀνωτέρω τίτλῳ τῶν σημειώσεων τούτων παράθεσις δύο μαύρων καὶ σκοτεινῶν ὁπωσδήποτε λέξεων παρὰ τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς μυροέσσης Ζακύνθου, τοῦ πασιγνώστου fiore τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ συνείθισαν καὶ πολλοὶ νὰ συνοδεύωσι μὲ τὰ ἀνθηρότερα τῶν ἐπιθέτων. Ἀληθῶς δὲ ἄπορον πῶς ἀφοῦ λεξικὸν ὁλόκληρον τῶν ὡραιοτέρων ἐπιθέτων κατεστρώθη περὶ τὸ ὄνομα τῆς ὑλιέσσης Ζακύνθου, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν συγχρόνων ποιητῶν αὐτῆς, ὀλίγιστοι, ἠγουμένου τοῦ Ἁλικαρνασσέως Ἡροδότου, ἀνέφερον ὅτι δὲν παράγει μόνον ἴα καὶ ποιητάς, ᾠδὰς καὶ γουστουλίδια, ἀλλὰ καὶ πίσαν καὶ ἄσφαλτον καὶ ἀβύσσους καὶ βάραθρα.

Ἀλλὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ὀλίγοι τῶν ἐν τῇ φιλεόρτῳ πόλει διαμενόντων γνωρίζουσιν, ὀλίγιστοι δὲ ἐκ τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν ἥμερον καὶ ἀνθοστεφῆ νῆσον ἔχουσι καιρὸν καὶ διάθεσιν νὰ ἴδωσι τὴν χαίνουσαν ἄβυσσον αὐτῆς, ἢ νὰ ὀσφρανθῶσι τῆς πίσσης, προτιμῶντες τὴν τῶν ἰῶν καὶ τῆς ὀρεκτικῆς ῥιγανάδας.

Ἐγὼ αὐτὸς διελθὼν ἄλλοτε χίλια πεντακόσια περίπου ἡμερονύκτια ἐν τῇ ποιητικῇ νήσῳ, ἀπώκνησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ ἀξιοπερίεργα τῆς νήσου μέρη, οὐ μόνον διὰ τὸ μακρὸν τῆς ἐκ τῆς πόλεως ἀποστάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας φαιδροτέρας ἀσχολίας καὶ ψυχαγωγίας, ἃς εὕρισκον τότε εἰς τὰς πρὸ τῶν σεισμῶν λαμπρὰς αὐτῆς ἐποχάς· μόλις δ' ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ δήμου Ναφθίων ἐγνώρισα ὅτι ὑπῆρχε τὸ ἀξιοπερίεργον φαινόμενον, ὅπερ πρὸ δισχιλίων καὶ πλέον ἐτῶν εἵλκυσε τὴν περιέργειαν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, τοῦ Ἁλικαρνασσέως Ἡροδότου, ἠγνόουν δὲ μέχρις ἐσχάτων, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἡμέρῳ νήσῳ ὀνόματι καὶ πράγματι Ἄβυσσος.

Ὅ,τι λοιπὸν δὲν ἔπραξα κατὰ τὴν τετραετῆ ἄλλοτε διαμονήν μου ἐν Ζακύνθῳ, ἐπεχείρησα δὶς ἐν ἐνὶ μηνὶ ἤδη. ὅτε βραχὺν ὑπολογίζω τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς μου ἐν τῇ νήσῳ, ἣν πιθανῶς ἀποχαιρετῶ σὺν τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἣν ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἀσκῶ, γενόμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τῶν μεταθέσεων καὶ ἀκούσιος περιηγητής.

Ἡ περιγραφὴ τῶν ἐν Ζακύνθῳ πισσοφόρων λιμνῶν ὀφείλεται εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἐπισκεφθέντα καὶ ἰδίοις ὄμμασιν ἰδόντα αὐτάς.

Παρενθέτει δὲ ταύτην λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς περιγραφῆς ἄλλων περιέργων ἐθίμων καὶ φαινομένων, ἰδίως δὲ τῶν Σουήκων καὶ Κζούτων, οἵτινες «μελιτοῦνται καὶ πιθηκοφαγέουσιν.» Ἀναφέρει δὲ τὴν νῆσον Κύραννον, ἧς αἱ παρθένοι «πτεροῦσιν ὀρνίθων κεχριμένοισι πίσσῃ ἐκ τῆς ἱλύος ψῆγμα χρυσοῦ ἀναφέρουσι,» περιγράφει τὸ περίεργον καὶ ἐν Ζακύνθῳ φαινόμενον λιμνῶν, ἐξ ὧν ἀναβρύει πίσσα καὶ ἄσφαλτος, ὁ δὲ τρόπος καθ' ὃν οἱ ἀρχαῖοι Ζακύνθιοι ἐξήγαγον τὴν πίσσαν καὶ ἄσφαλτον δὲν ἀπέχει πολὺ τοῦ σημερινοῦ, ἤτοι ὅπως σήμερον, ἐμβυθίζοντες κλάδον μυρσίνης ἐξάγουσι δι' αὐτῆς τὴν ἐν τῷ πυθμένι τῶν πηγῶν πίσσαν, οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι «κοντὸν ἐπ' ἄκρῳ μυρσίνην προσδέσαντες, ἔπειτα ἀνασύρουσι τῇ μυρσίνῃ πίσσαν, ὁσμὴν μὲν ἔχουσαν ἀσφάλτου, κατὰ τ' ἄλλα δὲ Περσικῆς πίσσης ἀμείνω.»

Μετὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ Πλίνιος ποιεῖται μνείαν τῶν ἐν Ζακύνθῳ φαινομένων τῆς πίσσης, ἣν παραβάλλει πρὸς τὴν ἐξαγομένην ἐν Βαβυλῶνι, βραδύτερον δὲ ἐν ἐκτάσει περιγράφει αὐτὸ ὁ Grasset Saint-Sauveur, ὁ ἐν ἔτει 1787 πρόξενος τῆς Γαλλίας, ἐπιστημονικώτερον ἐξετάσας αὐτὸ καὶ καταδείξας τὴν ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτοῦ μεγάλην ὠφέλειαν.

Αἱ περιγραφαὶ αὗται προὐκάλεσαν τὴν προσοχὴν τότε τῶν Βενετῶν· ὁ δὲ Γροδενῖγος ἐνήργει παρὰ τῷ Δόγῃ τῆς Βενετίας ὅπως χρησιμοποιήσωσιν εἰς λιμενικὰ ἔργα τὴν ζακυνθίαν πισσάσφαλτον, ὡς ἐχρησιμοποίησαν ἤδη τὴν βαβυλωνίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους δ' ἐκείνους καὶ ὁ χημικὸς John Davy προέβη εἰς περιγραφὰς καὶ ἀναλύσεις. ἐνῷ δὲ οἱ ἁρμόδιοι κατὰ καιροὺς ἡμέτεροι ἠγνόουν ἴσως τὴν ὕπαρξιν τῶν πολυτίμων τούτων πηγῶν, ἐν Ἀμερικῇ ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἐν ἔτει 1861, βλέπων τὸν ἐκ τοῦ πετρελαίου τῆς Πενσυλβανίας ἀναπτυσσόμενον πλοῦτον, προὐκάλει τὴν ἐπὶ τῶν πηγῶν τούτων προσοχὴν τῶν συμπατριωτῶν του, τοῦτο δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ προξένου York σχηματισμὸν Ἑταιρίας πρὸς ἐξαγωγὴν πετρελαίου ἐκ τῶν ἐν λόγῳ πηγῶν, ἡ

δὲ μεγάλη ἐπιχείρησις ἔμεινεν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀποπείρας καθ' ἣν ἐποχὴν ἀγοράζομεν τὸ πετρέλαιον ὅσον τὸ ἀγοράζομεν.

Αὕτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῶν πηγῶν, περὶ ὧν ἐγράφησαν ὀλίγα μὲν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, συνελέγησαν δὲ πλείονα ὑπὸ τοῦ πολλάκις ἐπισκεφθέντος αὐτὴν λογίου φίλου μου κ. Δὲ Βιάζη, τοῦ ἀπαραιτήτου συντρόφου μου εἰς πάσας τὰς ἐν Ζακύνθῳ ὀρειβασίας, μάλιστα δὲ εἰς τὴν τῶν πισσοφόρων πηγῶν καὶ τῆς Ἀβύσσου.

Μετὰ δίωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀμαξοδρομίαν ἐφθάσαμεν πρὸ τῆς ἐν τῷ δήμῳ Ναφθίων Ἀβύσσου. Ἡ ἔναρξις τῆς καταφύτου χαράδρας, τῆς ἀπολεγούσης εἰς τὴν Ἄβυσσον, δὲν προδιαθέτει τὸν ἐπισκέπτην εἰς τὸ ὑπὸ τὰ πυκνὰ δένδρα ἀρχόμενον βάραθρον, ὅπερ ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς Ἀβύσσου, μετὰ τὸ στόμιον τῆς ὁποίας ἐκτυλίσσεται πάλιν ἤρεμος τοπογραφία.

Περὶ τῆς βαθύτητος τοῦ βαράθρου πολλὰ διηγοῦνται οἱ περίοικοι, μάλιστα οἱ γηραιότεροι, ἀναφέροντες ὅτι ἐπὶ ἀγγλικῆς ἔτι προστασίας περίεργοι Ἄγγλοι ἀπεπειράθησαν ματαίως νὰ καταμετρήσωσιν αὐτὸ ἢ νὰ ἐξακριβώσωσι ποῦ τὸ ἀεὶ ῥέον ἐντὸς αὐτῆς ὕδωρ εὑρίσκει διεξοδον, ἔρριπτον δὲ ἱκανὴν ποσότητα ἐλαίου καὶ λιπωδῶν ὑλῶν, ἃς δὲν εἶδον ἐξερχομένας οὔτε εἰς τὴν ἐγγὺς κειμένην θάλασσαν, οὔτε εἰς τὰς ἐγγύτερον ἤδη διατηρουμένας πηγὰς τῆς πίσσης. Ἐκ τούτου δὲ πολλαὶ εἰκασίαι ὅτι ἀπὸ τοῦ χώρου τῆς Ἀβύσσου μέχρι τῶν πισσοφόρων πηγῶν ὑπάρχουσιν ἀπ' αἰώνων ὑπόγεια βάραθρα, διανοιγόμενα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, διότι εἰς τὰς πηγὰς ταύτας καὶ ἐκρήξεις ἐνίοτε γίνονται, ὧν τελευταία ἡ τῆς 3 Ἰανουαρίου 1894 περὶ ἧς συνέταξε λεπτομερῆ ἔκθεσιν ὁ κ. Δὲ Βιάζης, ἐφ' ἧς ἐβασίσθησαν αἱ μελέται τοῦ ἡμετέρου κ. Μητσοπούλου καὶ τοῦ Δανοῦ γεωλόγου Issel.

Καὶ ἄλλαι μεταβολαὶ τοπογραφικαὶ ἐπῆλθον εἰς τὰ μέρη τῶν λιμνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου συνεπείᾳ σεισμῶν καὶ καθιζήσεων τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἢ τῶν Ἰταλιστὶ λεγομένων βραδυσείσεων (bradissimo). Διότι ἐνῷ ὁ μέγας ἱστορικὸς βεβαιοῖ ὅτι εἶδε πολλὰς λίμνας πίσσης, (ὧν ἡ μεγίστη ἑβδομήκοντα ποδῶν καὶ διόργυιος τὸ βάθος) καὶ ὅτι ἀπέχει αὕτη ὡς τέσσαρα στάδια ἀπὸ τῆς θαλάσσης, σήμερον αἱ πλεῦνες λίμναι περιωρίσθησαν εἰς δύο μικρὰς πηγὰς καὶ ταύτας ἀπεχούσας δύο ἢ ὀλιγώτερα ἔτι ἀπὸ τῆς θαλάσσης στάδια· ἀλλ' εὐεξήγητος ἡ διαφορὰ ἔκ τε τῶν καθιζήσεων τοῦ παραλιακοῦ ἐδάφους καὶ ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν πέριξ ἐχόντων γαίας χωρικῶν, ὅπως καλλιεργήσωσι τὰ ἐδάφη τῶν ἀποξηρανθειοῶν λιμνῶν, ἐφ' ὧν ἀπέμειναν αἱ καὶ ἤδη ὑφιστάμεναι τρεῖς πηγαί, ἐξ ὧν ἀεννάως ἀναβλύζει πίσσα μετὰ νάφθης.

Κατὰ τ' ἄλλα δὲ ἡ περιγραφὴ τοῦ Ἡροδότου ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἀνωτέρω συγγραφέων σμικρὸν παραλλάσσει· μάλιστα δὲ καὶ κατὰ περίεργον σύμπτωσιν, κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ σύγχρονοι ἐξάγουσιν ἐκ τῶν πηγῶν τούτων τὴν πίσσαν, ἥτις πυκνὴ κατάκειται ἐξερχομένη ἐκ τοῦ πυθμένος τῶν πηγῶν.

Ἤτοι ὡς καὶ ἐπὶ Ἡροδότου ἐπὶ κοντοῦ προσδένοντες κλάδον μυρσίνης ἐξῆγον πίσσαν, οὕτω καὶ νῦν πέριξ τῶν πηγῶν βλέπει τις κλάδους μυρσίνης, δι' ὧν καὶ ἡμεῖς ἐξάγομεν πίσσαν, ἀφοῦ δὲ ἐπίομεν τὸ περίφημον καὶ θεραπευτικώτατον κατραμόνερον, μετεδώσαμεν πῦρ εἰς τὴν ἐγγὺς ἄλλην πηγὴν καὶ πάραυτα μεγαλοπρεπὴς ἠνήφθη πυρά, ἣν κατεσβέσαμεν μετά τινας στιγμὰς δι' ἀφθόνου ῥαντισμοῦ ὕδατος.

Ἡ ἐν τῇ πηγῇ ἀναφθεῖσα πυρὰ ἐφώτιζεν ἡμᾶς ἤδη ἀρξαμένου τοῦ λυκόφωτος. Ἀναχωρήσαντες δὲ μετά τινας στιγμὰς διηλθομεν καὶ πάλιν πρὸ τῆς Ἀβύσσου, ἥτις κατὰ τὴν ἑσπερινὴν ἐκείνην ὥραν φαίνεται σκοτεινοτέρα, καὶ ἐπὶ πλέον δικαιολογοῦσα τὴν ὀνομασίαν της. Ἐπιστρέψαντες δὲ εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ πολὺ ἀνεπολοῦμεν τὸ θέαμα καὶ τὸ φαινόμενον τῆς πίσσης καὶ ἀβύσσου καὶ ὑπελογίσαμεν ὁποῖα κέρδη ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν πηγῶν ἐκείνων, ὧν τὴν πίσσαν καὶ τὸ ὕδωρ μετεχειρίζοντο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας οἱ ἐγχώριοι καὶ οἱ διερχόμενοι ξένοι ἐν ποικίλαις ἀσθενείαις καὶ χρήσεσιν, ἐκ μὲν τῆς πίσσης ἐξάγοντες καὶ πωλοῦντες ἑκατὸν περίπου βαρέλια κατ' ἔτος, τὸ δὲ κατραμόνερον πίνοντες καὶ δι' αὐτοῦ θεραπεύοντες τὰς νόσους, ἃς ἀπαριθμεῖ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ὁ André Grasset (Tom. III σ. 136) καὶ ἄλλοι.

Γάλλοι δὲ συνοδοιπόροι προσέθετον εἰς ταῦτα ὅτι ἂν αἱ πηγαὶ εὑρίσκοντο ἀλλαχοῦ, ἐν Εὐρώπῃ ἢ Ἀμερικῇ, μόνον διὰ τὴν παραγωγὴν Eau de Coudron ἠδύναντο νὰ συντηρήσωσι μεγάλα ἐργοστάσια, καὶ μεταβάλωσι τὸ μέρος ἐκεῖνο εἰς πόλιν· ἀλλ' ἀνὰ πολόγιστος ἤθελεν εἶσθαι ἡ ὠφέλεια, ἐὰν ἐπετύγχανεν ἡ παραγωγὴ πετρελαίου, οὗ κατὰ τὰς γενομένας ἀναλύσεις ἡ παρουσία ἐκεῖ κατὰ μὲν τὸν χημικὸν Davy εἶνε 30 ο|ο, κατὰ δὲ τὸν Gognict εἶνε 35 ο|ο, κατὰ δὲ τὸν ἡμέτερον Χρηστομάνον 40 ο|ο. Ἀλλ' εἰς μὲν τὴν Ἀμερικὴν καὶ πρὸ τῶν ἐνδεικτικωτάτων τούτων ἀναλύσεων εὑρέθη ὑπουργὸς δι' ἐπισήμου ἐγκυκλίου προκαλέσας τὴν προσοχὴν τῶν συμπολιτῶν του ἐπὶ τῶν πολυτίμων τούτων πηγῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀμφίβολον ἂν θὰ εὑρεθῇ καιρὸς εἰς τοιαύτας ἐπασχολήσεις. Οὕτω δὲ οὐ μόνον δὲν εἶναι ἐλπὶς νὰ παραχθῇ ὡς ἐκ τῆς ὕλης τῆς πίσσης ἣν μνημονεύει ἀνωτέρω ὁ Ἡ-

ρόδοτος — ψῆγμα χρυσοῦ ἐκ τῶν πισσοφόρων πηγῶν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ θὰ ἰδωμεν τὴν ἄμπελον τοῦ γείτονος αὐτῶν γεωργοῦ ἐπεκτεινομένην διὰ τεχνητῆς προσχώσεως ἐπ' αὐτῶν, μόνον δὲ τὴν παρακειμένην Ἄβυσσον μένουσαν τοιαύτην ὡς μὴ ἐπιδεκτικὴν σταφιδικῆς καλλιεργείας.

Ζάκυνθος, Αὔγουστος τοῦ 1897.

ΤΙΜ. ΑΜΠΕΑΑΣ

Η ΚΥΜΑΛΑΜΙΑ

Απανου σὲ ξερὸ λιθάρι,
Κοντὰ στὸ κῦμα, στὴν ἐρημιά,
Μὲ ταπεινὴ ἀνθίζει χάρι
Ἀσπροκρασάτη κυκλαμιά.

Ἄλλο νερὸ δὲν τὴν ποτίζει
Ἀπὸ τὴ δρόσο τοὐρανοῦ,
Ἄλλη πνοὴ δὲν τὴν δροσίζει
Ἀπὸ τ' ἀγέρι τοῦ βουνοῦ.

Κανένα χέρι μυρωμένο
Καστανομάτας κορασιᾶς
Δὲν κόβει τὸ λησμονημένο
Λουλοῦδι τσ' ἀκροθαλασσιᾶς.

Μέσ' τὸ φθινόπωρο π' ἀνθίζει
Φτωχὸ καὶ μοναχό του μένει,
Ἄλλα λουλούδια δὲ γνωρίζει
Ἡ κυκλαμιὰ ἡ ὀρφανεμένη.

Καλότυχο ! στὴν ἐρημιά του
Οὔτε μισεῖ οὔτε ἀγαπάει,
Κανήν' δὲ γνώρισ' ἐδῶ κάτου,
Μονάχο ἦρθε καὶ θὰ πάῃ.

Βραΐλα.

Ν. Γ. Κ.